

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Rychlé občerstvení jako prostor pro etablování cizinců

Bakalářská diplomová práce

Olomouc 2020

Beáta Matyščáková

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

Rychlé občerstvení jako prostor pro etablování cizinců

Bakalářská diplomová práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor: Beáta Matyščíková

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Havlíček, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „*Rychlé občerstvení jako prostor pro etablování cizinců*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne.....

Podpis

Poděkování

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat všem svým respondentům za čas a příběhy, které mi věnovali. Zároveň mé díky patří vedoucímu této práce, kterým byl Mgr. Jakub Havlíček, Ph.D., na něhož se student může vždy spolehnout.

Anotace

Jméno a příjmení:	Beáta Matyščáková
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Kulturní antropologie
Obor obhajoby práce:	Kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Mgr. Jakub Havlíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Rychlé občerstvení jako prostor pro etablování cizinců
Anotace práce:	<p>Tato bakalářská diplomová práce se soustředí na zaměstnance prodejen s rychlým občerstvením, přesněji na zaměstnance prodejen kebabu, takové, kteří jsou zároveň na území České republiky cizinci. Práce zkoumá jakou roli pro cizince hraje toto zaměstnání při jejich etablování se v místní společnosti. Bylo vyzkoumáno, že jim toto zaměstnání významným způsobem pomáhá začít nový život v nové společnosti. Provozovna rychlého občerstvení slouží jako zóna orientace a pomoci. Zároveň je místem, kde se setkávají cizinci, kteří se cítí být kulturně spjatí a toto pouto je důležité pro uchopení jejich identity v nové zemi a také proto, aby lépe snášeli odloučení od svých rodin a země původu.</p>
Klíčová slova:	Migrace, imigranti, uprchlíci, cizinec, identita, transnacionalismus
Title of Thesis:	Fast food as an area for establishing foreigners
Annotation:	<p>This thesis focuses on employees of fast food restaurants, to be exact, employees of kebab stores who are at the same time foreigners in the Czech Republic. The thesis examines the role that the kebab store plays for foreigners in establishing themselves in local society. It was discovered that having this job helps them significantly to start a new life in a new society. Fast food restaurants serve as a place of orientation and help. At the same time, they are a place where foreigners can meet, who feel culturally</p>

	connected with one another and to whom it is important to have this connection to establish their identity in a new country as well as helping them cope better with the separation from their families and home countries.
Keywords:	Migration, immigrants, refugees, foreigner, identity, transnationalism
Názvy příloh vázaných v práci:	-
Počet literatury a zdrojů:	25
Rozsah práce:	46 str. (73 535 znaků s mezerami)

Obsah

Úvod.....	8
1. Metodologie.....	9
1.1. Výzkumné téma a cíl výzkumu.....	9
1.2 Etika výzkumu.....	10
1.3. Výběr a charakteristika respondentů.....	12
1.4. Výzkumné otázky.....	15
1.5. Metody výzkumu.....	17
1.5.1. Metody sběru dat.....	18
1.5.2. Metody vyhodnocování a interpretace dat.....	19
2. Definování klíčových pojmů.....	20
2.1. Cizinec.....	21
2.2. Kebab.....	23
3. Teoreticko- výzkumná část.....	26
3.1. Úvodní kontextualizace.....	28
3.2. Představení postupu při analýze a představení hlavních kategorií.....	31
3.2.1. Identita.....	32
3.2.3. Zóna orientace a pomoci.....	41
4. Výsledky výzkumu.....	43
5. Závěr.....	48
6. Zdroje.....	49

1. Úvod

Tato bakalářská práce se soustředí na zaměstnance sítí rychlého občerstvení, konkrétněji na zaměstnance prodejen kebabu, kteří jsou zároveň v České Republice cizinci. Zkoumá, jakou roli hraje provozovna rychlého občerstvení při etablování cizinců v české společnosti. Toto téma jsem si zvolila, jelikož přítomnost cizinců v naší společnosti a způsoby, jimiž se v ní mohou etablovat, jsou velice aktuální a diskutovanou problematikou. Především tomu tak je po obrovské migrační vlně, která v posledních letech zasáhla Evropu.

Práce staví na výzkumu realizovaném v českém krajském městě, jehož název není v práci použit kvůli etické citlivosti tématu. Jedná se o kvalitativní výzkum, vedený polo-strukturovanými rozhovory, který byl zpracováván a analyzován metodou Zakotvené teorie. Vzhledem k rozhovorům, jimiž byl výzkum realizován, práce také významně čerpá z Chápajícího rozhovoru, který je vnímán jako doplňující metoda. Témata, která z výzkumu vystupují, jsou dávána do souvislosti s českou a anglickou literaturou.

První kapitola je věnována metodologii výzkumu, kde je prostor věnován také sebereflexi výzkumníka a reflexi procesu výzkumu. Druhá kapitola se zabývá definováním klíčových pojmů, kolem nichž je práce vystavena. Třetí kapitola je teoreticko-výzkumnou částí, v níž jsou rozebírána především klíčová témata, jež vyplynula v procesu kódování dat. Čtvrtá kapitola zodpovídá výzkumné otázky a slouží tak k předložení výsledků výzkumu. Celý text je uzavřen závěrečnou částí, která shrnuje hlavní zjištění výzkumu.

2. Metodologie

2.1. Výzkumné téma a cíl výzkumu

Tato bakalářská práce se zaměřuje na zaměstnance rychlého občerstvení, přesněji na zaměstnance prodejen kebabu, ještě konkrétněji pak na takové zaměstnance, kteří jsou zároveň na území České republiky cizinci. Výzkum byl realizován v českém krajském městě, jehož název nebude z etických důvodů v práci použit. Práce nahlíží provozovnu rychlého občerstvení jako zónu, v níž se cizinci setkávají, a zkoumá, jakou roli prodejna kebabu hraje při jejich etablování se v místní společnosti.

Cílem tohoto výzkumu tedy je zmapovat způsoby, jimiž se provozovna rychlého občerstvení stává místem pro etablování cizinců v českém prostředí. Výzkum zjišťuje důvody, kvůli nimž jsou zaměstnanci stánků s kebabem především cizinci, jakým způsobem se k tomuto zaměstnání dostali, zda u něj zůstávají dlouhodobě a případně proč tomu tak je. Výzkum se zároveň zaměřuje na identitu respondentů, jak ji vnímají v českém prostředí¹.

Migrace a etablování cizinců obecně jsou v současnosti velkým tématem. Na konci roku 2018 opustilo své domovy více než sedmdesát milionů lidí, což je největší počet za dobu fungování organizace UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), která je programem Spojených národů vytvořeným za účelem ochrany uprchlíků (UNHCR, 2019). Jednalo se o enormní migrační vlnu směrem do Evropy, která téma cizinců, jejich etablování a migrace přinesla do popředí zájmu veřejnosti, především pak pro hostující země (UNHCR, 2019, s. 20- 22). Výše popsané výzkumné téma a jeho cíl mi umožní zaměřit se na tuto problematiku v jejím dílčím projevu na lokální úrovni.

¹ Bude dále rozvedeno v pozdější kapitole.

Samotný pojem migrace je obecně dobře známý, a není tedy potřeba jej na tomto místě čtenáři podrobněji vysvětlovat. Zato pojem etablování v médiích ani mezi veřejností příliš často používán není a je na místě ho definovat. Dobrou představu o významu tohoto slova nám poskytuje již jeho etymologie. Do češtiny se totiž dostalo přes francouzské *establis* z původního latinského *stabilire* – tedy učinit stabilním/stabilizovat. V kontextu migrace tedy etablování jedince můžeme vnímat jako proces jeho stabilizace po přesunu do nového prostředí. České slovníky pak zpravidla jako nejužitečnější ekvivalent uvádějí „usazování se“ ve smyslu nalezení nebo vybudování svého místa ve společnosti. (doplnit zdroje z poznámek)

Před vstupem do terénu a započítím výzkumu je nutné si zodpovědět dvě klíčové, zdánlivě prosté, ve své praxi však komplexní otázky: „*proč a kde?*“ (Murphy, 2004, s. 214). Rámcově na ně bylo odpovězeno výše pomocí přiblížení výzkumného tématu a konkretizace cíle výzkumu.

2.2 Etika výzkumu

Vzhledem k tomu, že respondenti jsou lidé s těžkou životní zkušeností, považuji tento výzkum z pohledu etiky za poměrně citlivý. Proto vidím jako obzvláště důležité respektovat jejich plné právo rozhodnout do jaké míry (a zda vůbec) bude sdílena. Rovněž je tomu tak proto, že se jedná o skupinu osob, na něž je v současné době cíleno v médiích a jejichž etnicita se stává obětí antipatií, jak můžeme vyzorovat v probíhajícím diskurzu naší společnosti (Hanzlová, 2019). Nachází se tak pod silným sociálním tlakem a v některých případech může být jejich pobyt v zemi zkomplikován nastavením právního systému.

Z těchto důvodů je důležitá jak anonymita respondentů, tak i výzkumného terénu, která bude v celé práci bezpodmínečně dodržena. Z toho důvodu budou rozhovory citované v textu značeny písmeny A-F a přesnější popis

umístění výzkumu práce nebude obsahovat. Taktéž je zde důležitá důvěra mezi výzkumníkem a respondentem. Proto byly všechny části rozhovoru, o něž bylo požádáno, aby se nestaly součástí práce, z finálního výzkumu odstraněny. Martin Soukup (2009, s. 180) uvádí jako první bod vybraný z etických kodexů antropologie nutnost odpovědnosti především k těm, kterými se naše výzkumy zabývají. *„Antropolog musí udělat vše, co je v jeho silách, aby jeho výzkum neohrozil důstojnost, bezpečnost a soukromí lidí, u nichž výzkum probíhá“* (Soukup, s. 180). V souladu s výše popsaným antropologickým etickým chováním jsem postupovala v průběhu celého výzkumu i finální tvorby textu.

Konkrétněji pak, co se etických nároků na výzkum týče, jsou to například potřeba získat informovaný souhlas participantů, umožnit jim kdykoliv od šetření ustoupit, důsledné zachování anonymity participantů a respektování jejich práva na přístup k výsledkům výzkumu (Hendl, 2005, s. 155). Všichni participanté byli výše uvedeným způsobem informováni a jejich souhlas s účastí na výzkumu byl zajištěn ústní dohodou, která proběhla před začátkem každého rozhovoru.

Tento výzkum má z etického hlediska vysoké nároky na míru empatie a citlivosti, jelikož se dotýká těžké a choulostivé osobní zkušenosti respondentů. Ve věci empatie jsem postupovala podle pravidel Kaufmannova *Chápajícího rozhovoru*: *„Tazatel se zpočátku vědomě snaží být milý, pozorný a kladně přijímat vše, co je řečeno. Je to nástroj, který mu pomáhá respondentovi rozmluvit a vstoupit do jeho světa. Když se vyjeví nejdůležitější kategorie, začíná na sebe všechno navazovat. Respondent nakonec pochopí, že ho tazatel nevodí za nos, že nešlo o pouhou zdvořilostní masku, ale že se skutečně zajímá o jeho osobu, a to natolik, že dokázal proniknout do hloubi jeho světa, že rozumí jeho myšlenkovému systému a že s jeho vlastními kategoriemi zachází jako on sám. Pojme tedy k tazateli důvěru a sám dostane chuť v této interakci pokračovat“* (Kaufmann,

2010, s. 60). Empatie se v tomto výzkumu ukázala jako zcela zásadní a bylo nutné ji ovládat dostatečně obratně na to, abych jako tazatel vytušila, kdy mám otázky směřovat hlouběji a kdy je nutné přestat, aby respondent například nepojal podezření či se necítil nepříjemně a nepřestal být ve svých odpovědích otevřený. Zároveň se ukázalo, že empatie a porozumění jsou přesně tím, čeho mají lidé v situacích svých respondentů nedostatek. Veřejné mínění se vůči uprchlíkům a cizincům především arabské etnicity spíše nevyznačuje pochopením. Naopak jsou často vnímáni především jako hrozba (Hanzlová, 2019). Rozhovor proto mnozí respondenti vnímali jako příležitost takové pochopení získat a zároveň se stalo prostředkem k tomu, aby k výzkumníkovi pojali důvěru a zašli ve svých výpovědích dále, než na začátku rozhovoru plánovali.

1. 3. Výběr a charakteristika respondentů

Respondenti tohoto výzkumu byli vybíráni mezi zaměstnanci prodejen kebabu v českém krajském městě. Celkově se jedná o zaměstnance třech takovýchto prodejen, z nichž dvě měly společného majitele. Jde tedy o dvě odlišné sítě provozoven. Všichni z respondentů výzkumu byli cizinci. Vycházím zde z definice pojmu cizinec, jak je uvedena v české legislativě: „Cizincem se rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské Unie“ (zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky). Blíže se budu pojmem cizinec a jeho vymezením zabývat v pozdějších kapitolách.

Již při prvotním prozkoumání terénu jsem zjistila, že až na malé výjimky nikdo jiný než cizinci v prodejnách kebabu ani nepracuje. Pouze jedna z provozoven měla mezi svými zaměstnanci občana České republiky. V ostatních zkoumaných prodejnách se i z dlouhodobého hlediska mezi zaměstnanci čeští občané ukázali jen zřídka a byla u nich patrná vysoká míra fluktuace.

Výběr participantů probíhal metodou snowball (Toušek, Budilová a kol., 2015, s. 18), kdy jeden respondent mi doporučil dalšího, ten dalšího atd. Přesto zásadním pro mě byl úplně první z nich, který se stal mým gatekeeperem (Toušek, Budilová a kol., 2015, s. 17). Ten mi klíčovým způsobem usnadnil vstup do terénu, dohodl mi první rozhovory a pomohl mi zorientovat se v terénu. Po absolvování výzkumu mohu říci, že se zároveň stal mým klíčovým informantem (Švaříček, Šedová, 2007, 154). „Klíčové osoby jsou lidé, kteří se pohybují ve zkoumané realitě a jejichž pohled může badateli objasnit vše, co se v terénu děje“ (Švaříček, Šedová, 2007, s. 155). Tento respondent se skutečně stal takovýma mýma očima v terénu. V tomto ohledu jsem měla štěstí, protože se jednalo o kamaráda mého kamaráda a tím se prvotní setkání s respondenty stalo daleko snadnějším. Vzhledem k tomu, že se jedná o téma, které se nezřídka dotýká citlivých oblastí, jsem v prvotních fázích výzkumu pochybovala, zda bude vůbec možné respondenty získat, dostat se k nim. Nakonec však nebylo tak obtížné je k výzkumu přesvědčit, jelikož se za mě zaručil „jeden z nich“, a nebyli tedy tolik podezíraví vůči mým úmyslům.

Je těžké určit jednotící prvek, který by přiblížil, o jakou skupinu cizinců se jedná, kdo je „jedním z nich“ a kdo už ne. Jelikož pochází z různých zemí, které nelze jasně vystihnout geograficky, neboť neleží ani na stejném kontinentě, natož ve stejné oblasti. Nicméně přesto se jedná o skupinu cizinců, kteří mají něco společného. Před napsáním této práce jsem se v mnohém inspirovala publikací *Cizinci v Brně* od Daniela Topinky (2018), který v Brně skupinu „podobných“ cizinců zkoumal a označil ji pojmem arabská síť. Tato práce nepracuje s metodou analýzy sociálních sítí, proto pro ni není vhodné označení „síť“. Na začátku výzkumu jsem však měla za to, že budu moci použít jako jednotící prvek pro skupinu zkoumaných cizinců arabštinu jako společný dorozumívací se jazyk, jak píše Topinka: „*Arabská*

síť“ se liší od dvou předchozích tím, že se nezakládá na společné státní příslušnosti, ale na sdíleném jazyce. Sociální síť pokrývá rozsáhlé řečové společenství, které je blízké i kulturně. Sdíleným jazykem je arabština. Výběr participantů probíhal napříč státy, ve kterých je arabština úředním jazykem (nebo aspoň jedním z úředních jazyků)“ (Topinka, 2018, str. 153) Nakonec se však i tento jednotící prvek pro vybrané respondenty ukázal jako nepoužitelný, neboť mnoho zkoumaných cizinců sice arabsky mluvilo nebo mělo k arabštině blízko, ale neplatilo to pro všechny z nich. Arabština zároveň nebyla vždy úředním jazykem jejich země původu ani jedním z jazyků. Proto se zdálo, že jediným jednotícím prvkem bude, že jsou v České republice cizinci a sdílejí stejné zaměstnání.

Výzkum nicméně stále více ukazoval na to, že se přesto jedná o cizince, které něco pojí, kteří přece jen mají mnoho společného. Samotní respondenti to v rozhovorech pojmenovávali takto:

Respondent: *„Většina z nás, co pracujeme v kebabu, jsme z podobných zemí.“*

Tazatel: *„Co to znamená z podobných? Jak bys to popsal?“*

Respondent: *„Dorozumíme se některými z našich jazyků, stejná kultura. Jo, kultura je dost stejná, náboženství... to je islám. Podobná sit... Ne vždy. Většinou to je o kultuře.“ (A, 24 let, 12. 2. 2019)*

Finálními participanty výzkumu se stalo šest osob, s nimiž byly vedeny polostrukturované rozhovory. Z etnického hlediska se respondenti považují za respondenty pocházející „z podobných zemí“, kteří sdílejí některé kulturní a náboženské hodnoty, a mají k sobě tedy kulturně blízko. I přes značně rozdílný původ se vnímají jako jednotná skupina a rozlišují mezi těmi, kteří patří mezi „ně“ a kteří ne. Obdobný popis výše uvedené „podobnosti“ ze strany respondentů zazníval během celého výzkumu a bude v následujících kapitolách doložen dalšími ukázkami z konkrétních rozhovorů. Z etického hlediska je možné popsat identitu respondentů jako situačně vymezenou,

kdy se skupina „my“ může zvětšovat a zmenšovat podle situací (Eriksen, 2012, s. 63). Blíže bude skupina vybraných respondentů popsána a jimi vnímaná identita rozebrána v dalších částech práce a zpracována jako samostatná otázka výzkumu.

Dva respondenti pocházeli z Turecka, dva z Iráku, jeden ze Sýrie a poslední z Egypta. Většina zaměstnanců zkoumaných sítí prodejen kebabu je ze zemí Jihozápadní Asie a Severní Afriky a na takovéto zaměstnance byl výzkum zacílen. Zároveň se ale mezi nimi vyskytují, sice v menší míře, ale přesto často, zaměstnanci původem ze zemí, jakými jsou například Albánie nebo Bosna a Hercegovina. Tito však do výzkumu nebyli zahrnuti, a to z důvodu, že nepatří do skupiny cizinců, kteří se cítí být výše uvedeným způsobem „kulturně spříznění“.

Vzhledem k tomu, že žádný z respondentů výzkumu nehovořil dostatečně dobře česky, probíhaly rozhovory v angličtině. Jeden z respondentů však neuměl anglicky na dostatečné úrovni, abychom v ní rozhovor mohli vést, a proto tento rozhovor probíhal ve třech spolu s tlumočnickem. Ten většinu času překládal z arabštiny, jíž respondent hovoří, do angličtiny. Všechny úryvky rozhovorů použité v tomto textu byly přeloženy do češtiny na základě doporučení vedoucího práce pro větší konzistentnost textu.

1. 4. Výzkumné otázky

Stanovení výzkumných otázek je klíčovou fází, která předchází vstupu do terénu. Její součástí by měla být rešerše literatury, aby bylo možné způsob nahlížení tématu porovnat se související teorií (Soukup, 2014, s. 81). Hlavním záměrem výzkumu bylo zjistit, zda práce v prodejnách kebabu cizincům nějak pomáhá s etablováním se v naší společnosti a pokud ano, zjistit, jakými způsoby. Hlavní výzkumnou otázku jsem si tedy stanovila takto: *Jakou roli hraje provozovna rychlého občerstvení při etablování cizinců v místní společnosti?*

Nějakou dobu jsem se zabývala formulací otázky na základě prostudované literatury, která se etablováním cizinců zabývá. Nakonec jsem se ale rozhodla ji nechat otevřenou a zaměřit ji pouze na prodejnu kebabu jako takovou, a ponechat jí tak volné pole působnosti, v němž pro cizince funguje. A teprve během výzkumu její pole působnosti rozkrýt a zúžit jej pomocí vedlejších výzkumných otázek.

Vedlejší otázky výzkumu jsem nejprve formulovala následovně:

Z jakého důvodu v prodejnách kebabu pracují především cizinci?

Jakým způsobem se k zaměstnání dostali?

Zůstávají u tohoto zaměstnání dlouhodobě? Pokud ano, proč?

Během výzkumu jsem však zjišťovala, v kolika dalších rovinách prodejna kebabu vystupuje, mimo „pouhou“ pracovní nabídku a měla jsem za to, že by bylo vhodné přidat rovněž tuto otázku: *Nabízí provozovna rychlého občerstvení cizincům ještě něco dalšího kromě pracovní nabídky? Pokud ano, v čem nabízené spočívá?*

Nakonec jsem se však vrátila k původním třem otázkám, protože během interpretace rozhovorů jsem usoudila, že je možné na tuto otázku odpovědět snadno pomocí prvních tří. Ačkoliv se první tři otázky jeví jako poměrně jednoduché, odpovědi na ně byla celá řada. Nakonec jsem se tedy rozhodla ponechat je v této prosté podobě, protože byť se ptají jednoduše, rozkrývají celou spletitou množinu odpovědí a jejich jednoduchá podoba mi přitom umožní výsledky snadněji zařadit.

Výsledky výzkumu se povětšinou vzdalují původním kategoriím, s nimiž výzkumník na začátku pracoval, ale je vhodné pracovat s osou, která výzkumníkovi umožňuje se v datech orientovat a strukturovat je. *„Objektivizace se buduje postupně, za pomoci zřetelných a na sebe navazujících*

nástrojů, které umožňují výzkumné téma nahlížet způsobem, jenž se stále více vzdaluje původnímu spontánnímu pohledu, aniž by se ovšem od něj zcela odtrhl. To umožňuje stále čerpat poučení z běžného vědění, i když konstrukce objektu už dosáhla dimenzí, které poukazují na jeho meze“ (Kaufmann, 2010, s. 28).

Nakonec, po konzultaci s vedoucím práce, jsem se rozhodla ještě přidat čtvrtou otázku, která je nyní stanovena takto:

Jak respondenti vnímají v českém prostředí vlastní identitu?

Tato poslední otázka vyvstávala už v prvopočátcích výzkumu. Na základě prostudované literatury jsem pracovala s východiskem, že u cizinců bude možno vysledovat specifickou identitu. Rozhovory se tento fakt potvrdil a respondenti jej sami zdůrazňovali. Vzhledem k tomu, že se pojetí vlastní identity u cizinců ukázalo během výzkumu jako výrazné téma, bylo nutné přidat další otázku, která jej obsáhne.

1. 5. Metody výzkumu

Práce je realizována kvalitativním výzkumem charakteristickým pro kulturní antropologii. Ten nám umožňuje detailní popis zkoumaného fenoménu díky integrovanému pohledu na předmět studie, jehož je možno při jeho správném provedení dosáhnout. Nepoužívá tolik standardizované metody, jako například kvantitativní výzkum a někdy je za tuto svou nepřesnost metod kritizován. Na druhé straně však nechává terén promlouvat a uměle jej nestrukturalizuje, díky čemuž má možnost poodhalit data, jež by přesnou formulací metod pravděpodobně nebylo možné odhalit. Pro antropologii je typický holistický přístup, čemuž kvalitativní výzkum plně vyhovuje, poněvadž se snaží sice zkoumat izolované téma a spíše na lokální úrovni, avšak nechává jej co nejdéle v kontextu (Hendl, 2005, s. 52-53). Pro výzkum etablování cizinců je kvalitativní výzkum vhodný, protože nám umožní lépe vstoupit do specifického respondentova světa a dá nám

tím možnost jej pochopit zevnitř. Pochopení je u tohoto tématu zásadní, jelikož svět respondenta-cizince se významně může lišit od našeho vlastního. „Cílem kvalitativních metod je spíše pochopit než systematicky popsat či změřit“ (Kaufmann, 2010, s. 37).

1. 5. 1. Metody sběru dat

Jak uvádí literatura o metodě rozhovoru, jedná se o nejběžnější způsob sběru dat v kvalitativním výzkumu (Švaříček, Šedová, 2007, s. 159). Konkrétně jsem mezi typy rozhovoru zvolila polo-strukturovaný rozhovor neboli rozhovor pomocí návodu, jak o něm mluví Hendl. Ten umožní respondentům představit některá témata, ale zároveň jim dává možnost poukázat na témata jiná a nelimituje tím dialog (Hendl, 2005, s. 174).

Při rozhovorech jsem se nechala provázet především Jeanem-Claudem Kaufmannem a jeho Chápajícím rozhovorem: „Seznam otázek je v případě chápajícího rozhovoru velmi flexibilním návodem. Je velmi nepravděpodobné, že výzkumník bude číst a klást otázky v pořadí, v jakém si je předtím sepsal. Je to jednoduše návod, jak respondenty přimět, aby se rozmluvili o daném tématu, přičemž ideálem je konverzace, která bude bohatší než pouhé odpovědi na otázky, aniž se přitom odchýlí od tématu“ (Kaufmann, 2010, s. 52). Kaufmann však zároveň zdůrazňuje nutnost si osnovu rozhovoru předem pečlivě připravit, aby se nejen respondent, ale ani výzkumník během rozhovoru neodchýlili od tématu. Přitom ale upozorňuje, že ta nakonec nejdůležitější otázka původně v osnově rozhovoru nestála, ale vyvstává až z toho, co říká participant (Kaufmann, 2010, s. 57).

Aby rozhovor byl skutečně chápající, a vedl tak k porozumění respondentově realitě, musí výzkumník do výzkumu vložit značnou dávku empatie a rezervovanosti od vlastních postojů. „Aby se mohl tazatel takto důvěrně napojit na citový a myšlenkový svět svého partnera, musí zcela ponechat

stranou svoje vlastní názory a pojmové kategorie. Musí myslet jen na to, že se před ním rozprostírá neznámý svět plný bohatství. Každý osobní vesmír má své bohatství, které nám může dát nesmírně mnoho. K tomu je ale nutné vyhnout se každému náznaku odmítání či nepřátelství, ať jsou myšlenky či jednání toho, kdo mluví, jakékoliv. Jediné, co musí, je snažit se porozumět, s náklonností a uznáním a také s intenzivní touhou po poznání“ (Kaufmann, 2010, s. 60-61). Zároveň je však zásadní si pamatovat svou roli tazatele a uchovávat si tedy určitý odstup, který nám umožní později interpretovat. V ideálním případě by tedy výzkumník měl působit jako anonymní cizinec, kterému se dá říci vše, protože jak přišel, tak i odejde. Zároveň se však musí tazatel umět participantovi přiblížit natolik, aby působil, jakoby se s respondentem znal celý život, a může mu tedy důvěřovat. Jak píše Kaufmann: „Nejhlubší vyznání vycházejí z úspěšné kombinace těchto dvou protikladných očekávání“ (Kaufmann, 2010, s. 62).

V rámci tohoto výzkumu pracuji s 6 takovými rozhovory, které zároveň odpovídají 6 participantům, které pro zachování anonymity značím písmeny A-F, toto označení je doplněno o data pořízení rozhovoru. Rozhovory se časově pohybovaly od 1 hodiny až po 3 hodiny, byly nahrávány a později přepisovány v programu (Listen and Write) pro účely dalšího zpracování.

1. 5. 2. Metody vyhodnocování a interpretace dat

Jako výzkumný design jsem si pro vyhodnocování a interpretaci dat vybrala zakotvenou teorii, která se často pojí s kvalitativním výzkumem. Hlavním důvodem výběru bylo, že nechává terén se nejprve sám projevit a teprve pak tvoří teorii, jež je tak založena na datech samých. Je pro ni charakteristické systematické hromadění údajů o zkoumaném fenoménu a jejich následná analýza pomocí kódování. Koexistuje na vztahu sběru dat, analýzy dat a tvorby teorie (Strauss & Corbinová, 1999, s. 14).

Po fázi sběru dat, který postupně směřoval k teoretickému nasycení kódů, došlo na fázi přepisu všech rozhovorů z nahrávek. V nich jsem hledala a identifikovala významové jednotky, které jsem kategorizovala do dalších a dalších kategorií podle metod otevřeného kódování.

Nejprve jsem pracovala s pěti rozhovory, ale aby bylo dosaženo teoretického nasycení kódů, realizovala jsem ještě další rozhovor. Cílem tohoto rozhovoru bylo doplnění informací na původně slepém místě, které se ale nakonec ukázalo jako zásadní.

Kaufmannův Chápající rozhovor (2010) byl v této práci použit i na metodologické úrovni jako doplnění metody zakotvené teorie. Zakotvená teorie totiž popisuje způsob, jak analyzovat data a tvořit z nich teorii. Chápající rozhovor potom nabízí způsob, jak vést samotné rozhovory.

3. 2. Definování klíčových pojmů

V této kapitole si kladu za cíl definovat klíčové pojmy tématu. Vysvětlím takové pojmy, okolo nichž je práce vystavena a považuji je tedy za nezbytné pro její pochopení. Taktéž považuji za důležité je vysvětlit na tomto místě, abych je následně mohla v další kapitole pružně používat při představení výzkumu samotného. Zaprvé je to pojem cizinec, zadruhé je to název pokrmu známého jako kebab. Tato práce zkoumá cizince, proto je nutné definovat, v jaké rovině významu je tento pojem v práci používán. Zároveň je výzkum zaměřen na cizince, jež jsou zaměstnanci konkrétního typu rychlého občerstvení, a to stánků s kebabem, které jsou v práci chápány jako zóna, kde se respondenti výzkumu setkávají a jejíž role je zkoumána při jejich etablování se do společnosti. Z tohoto důvodu považuji za nutné pojem kebab přiblížit a nechovat se vůči tomuto pojmu jako vůči čemusi automatickému. Tento výzkum si neklade za cíl zkoumat podrobněji historii

či složení kebabu, bylo by však krátkozraké zkoumat pracovníky, kteří tento pokrm připravují a ani jednou nezaostřit na pokrm samotný.

Další pojem, který je od samého počátku skloňován v této práci je výraz „etablovat se“, jedná se o běžný výraz používaný v kontextu tématu, však vzhledem k tomu, že je součástí samotného názvu práce, považuji za vhodné i tento výraz blíže přiblížit. Byl mu nicméně věnován již prostor v předchozí kapitole, kde je detailněji rozveden (*Kapitola 1. Metodologie*).

Během samotného výzkumu vyvstávají další pojmy, s nimiž je třeba v této práci hospodařit, a to kupříkladu pojem *identita* a pojem *transnacionalismus*. Tyto pojmy však definuji až v kapitole věnované výzkumu samotnému tam, kde na ně text práce přirozeně naráží, jedná se totiž zároveň o teoretické koncepty, které navazují na výsledky výzkumu.

2. 1. Cizinec

V práci již několikrát zaznělo a ještě mnohokrát zazní označení „cizinec“. Na tomto místě vymezím tento pojem tak, jak bude v rámci této práce používán. Základní vymezení cizince, vychází ze samotné české legislativy. Jsou to koneckonců zákony na prvním místě, které určují, kdo na našem území je a není za cizince považován a jaká práva či povinnosti z takového statusu pro takovou osobu plynou. Jak již bylo uvedeno v metodologické části, legislativa České republiky za cizince považuje fyzickou osobu, která nemá české občanství, včetně občanů Evropské Unie (zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky). Zákony disponují nezvratnou autoritou, není však možné opomíjet, že zároveň představují formu společenské dohody, nepopisují tedy nezvratnou realitu. Proto v žité praxi můžeme nalézt osoby, které se cítí být našinci, ale zákon je takto nedefinuje, stejně tak naopak osoby, které zde žijí mnoho let a disponují státním občanstvím, se stále mohou považovat za cizince. U pojmu cizinec, jak jej

definuje zákon: „Je potřeba rozumět tomu, že se jedná o sociální konstrukt, který je utvářen národně-státním diskurzem. To s sebou nese řadu úskalí (teoretických i praktických), která plynou zejména z negativního vymezení cizinců a rovněž z důrazu kladeného na jednoznačnost národně-státních identit“ (Topinka, 2018, s. 13). Nakolik jsou zákony při definování „našinců“ a „těch druhých“ přizpůsobeny aktuálnímu konsenzu, ukazují například jejich proměny v čase (Topinka, 2018, s. 14).

Pokud se na pojem cizinec zaměříme z širší perspektivy, na cizince jako takového, bez užšího vymezení, stává se reprezentací fyzické blízkosti a zároveň kontrastně k tomu reprezentací neznáma (Pospěch, 2013, s. 82). Sociolog Zygmund Bauman zase vnímá cizince jako osobu, která vstupuje do našeho světa jako narušitel, především totiž překračuje naše klasické srozumitelné rozdělení světa podle binární opozice „my“ a „oni“ (Bauman in Topinka, 2018, s. 11). Jak můžeme z těchto pojetí vyzorovat, je cizinec vnímán jako „ten druhý“, který ale zároveň vstupuje „mezi nás“ a tedy vyvstává otázka, jestli se stane „jedním z nás“ nebo zůstane „jedním z nich“.

Cizince můžeme kategorizovat, existuje jich nesččetně, považujeme za ně skupiny: „jedinců žijících na okraji společnosti, mimo běžně sdílené hodnotové a normativní rámce, členy různých subkultur, etnických skupin a menšin, imigranty“ (Topinka, 2018, s. 13). Právě imigranti jsou skupinou cizinců, na něž se výzkum zaměřoval a na něž tedy přirozeně tato práce cílí. Imigranty můžeme považovat za dílčí skupinu cizinců, jak je odlišuje zákon, specifikují se tím, že se stěhují do jiného státu a zůstávají v něm po delší dobu. Dle české legislativy jsou imigranty pouze ti, kteří mají povolení k pobytu, nezahrnují se mezi ně takoví, kteří povolení k pobytu nevlastní (Topinka, 2018, s. 15). Ačkoliv je možné v aktuálním např. mediálním diskurzu vysledovat označení ilegální imigrant, dle právního systému osoba, která neobdržela povolení k pobytu, nemůže být jako imigrant definována.

Robert E. Park zdůrazňuje imigrantovu komplikovanou roli po příchodu do nové země, protože již není jen cizincem, který vyvolává zmatek v kategoriích my a oni pro místní, jak výše parafrázuji Baumana, ale sám je nucen žít mezi těmito dvěma kategoriemi. Tím je ovlivněna jeho identita, která se tak pohybuje mezi dvěma světy (Park in Topinka, 2018, s. 11).

Tato práce vnímá a disponuje pojmem cizinec tak, jak jej popisuje česká legislativa, vzhledem k tomu, že se však jedná o kulturně antropologickou práci, zároveň je v této práci respektovaná skutečnost, na kterou upozorňuje Daniel Topinka (2018, s. 13) že pojem cizinec je i v zákonu samotném stále sociálním konstrukt a jak uvádí výše zmínění sociologové jedná se o pojem, který pod sebe zahrnuje celou množinu často rozporuplných identit. Pojem cizinec tedy je v této práci chápán jako jednoznačně vymezen zákonem na straně jedné, ale rovněž dán subjektivním nazíráním identity ze stran samotných respondentů na straně druhé². Identita samotná a její problematika, tedy to, jak sebe cizinec vnímá, jak vnímá dokonce i svůj status cizince, tak přirozeně navazuje na zkoumané téma, je i jednou z výzkumných otázek této práce a zásadní kategorií rozebíranou ve výzkumné části³.

2.2. Kebab

Kebab je názvem pro pokrm, jehož původ se váže ke střednímu a blízkému východu a jižní Asii. Mezi lingvisty panují různé názory na to, ze kterého jazyka přesně tento výraz původně pochází, protože různé jazyky v této oblasti používají různé varianty tohoto slova, které jsou si ale velmi podobné a zatím se nepodařilo s určitostí prokázat, který z nich slovo používal jako první. Nişanyan (2020) se například přiklání k názoru, že pochází z arabského *kabāb*, zatímco Marks (2010) se domnívá, že arabština a turečtina

² Při psaní této práce jsem se v mnohém inspirovala knihou Daniela Topinky *Cizinci v Brně* (2018), která se pojmem cizinec, jeho kategorizací a dále pak vlastním tématem výzkumu cizinců na území Brna zabývá.

³ Bude dále rozvedeno v teoreticko-výzkumné části v Kapitole 3.

toto slovo již převzaly z perštiny, která ho mohla převzít zase z aramejštiny. Shodnou se ale na tom, že konkrétně verze slova kebab pochází z turečtiny s nejstaršími písemnými doklady ze 14. století.

Podstatné je, že kromě toho, že tyto výrazy podobně znějí, mají také stejný význam - opékat/opékané maso. Tento význam si kebab uchoval dodnes, a jedná se tedy o maso pečené nebo rožněné na vertikálním grilu. To potvrzují i záznamy v současných slovnících jako například Lexico (2020) nebo Collins English Dictionary (2014). Tradičně se kebab připravuje z jehněčího masa, ale bývá používáno také maso hovězí, vepřové, kuřecí, kozí i rybí, přičemž užívání různých druhů masa se odvíjí od lokalit, kde je připravováno. Výběr masa bývá ovlivňován místní kuchyní a taktéž náboženskými důvody (Kebabárny, 2020).

V Turecku je kebab podáván na talíři. Způsob podávání kebabu, jak jej známe v Evropě, kdy si maso můžeme odnést v pitě, tortille, chlebu apod., byl pravděpodobně vynalezen v procesu globalizace, kdy se kebab přizpůsobil do západní formy jídla „s sebou“, a stal se tak jedním z pokrmů rychlých občerstvení (Möhring, 2011).

Cem Özdemir napsal knihu s názvem *Currywurst und Döner* – skrze tyto dva pokrmy, jež jsou považovány za tradiční pro Turecko a Německo a jsou oba velice oblíbenými v Německu, chtěl zřejmě, jak píše ve svém článku *Döner Kebab and West German Consumer (Multi-)Cultures* Möhring, poukázat na fakt, jak vedle sebe tyto dvě jídla pocházející z odlišných kultur koexistují. Pracuje s nimi jako se symbolem integrace imigrantů v Německu. Je však připomínána hybridita těchto na první pohled tradičních pokrmů. Jelikož curry, které je součástí názvu Currywurst ukazuje, že není původně čistě německým pokrmem. Na kebabu, se zase ukazuje, že přesto, že je považován za tureckou specialitu, způsob, jak je prodáván v Německu, je výtvořem

německo-tureckým. Dvě tato jídla jsou tedy sama o sobě hybridní povahy, přesto bývají označována jako národní jídla. Möhring dále rozvádí, že pokrmy jako metafora jsou krásnou ukázkou také národních a cizineckých identit, kdy to, co je jedněmi považováno za národní, nemusí být z historického hlediska v žádném případě jakési čisté národní povahy (Möhring, 2011). Na tomto místě je možné se vrátit k pojmu cizinec, který je na úrovni sociální identity těžko vymežitelný a podobně jako u currywusrtu nebo kebabu, jde těžko určit, co a kdo k národu či národnímu patří, kdy se bavíme o „hybridech“ a kdy již jsme zcela za hranicemi.

4. 3. Teoreticko- výzkumná část

V této části práce si kladu za cíl představit samotný výzkum a hlavní témata, která odhalil, tato témata budou zároveň na patřičných místech odkazována na související teorii, kterou je možné nalézt v anglické a české literatuře. Tato bakalářská práce je postavena na metodě, která je zároveň teorií (resp. která vytváří teorii) a tím, že kotví v samotných datech, je označována jako zakotvená teorie, jak bylo vysvětleno již v metodologické části práce. Literatura, která je v této práci použita, zde slouží především k dodatečné validizaci.

K propojení výzkumu s odbornou literaturou při použití zakotvené teorie se uvádí, že jakmile je dokončena teorie a jsou sepsány závěry, odkazy na již existující literaturu na ohniskových místech slouží k ověření správnosti těchto závěrů. Při tvorbě zakotvené teorie by však výzkumník neměl stále odbíhat k literatuře a kontrolovat si všechno, co během výzkumu zjistil, protože tak pouze brzdí výzkumný proces a nenechává promlouvat terén samotný. Již dostupnou literaturu je možné využít kromě validizace také k podněcování otázek apod. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 35- 36), nicméně: *„není nutné se seznámit s veškerou literaturou, protože pokud je analýza efektivní, pak se vynoří nové kategorie, na které jsme my sami ani nikdo jiný předem nepomysleli. (...) Jen tehdy, když se nějaká kategorie vynoří jako důležitá, se můžeme podívat do odborné literatury, jestli tam je také a pokud ano, co o ní říkají ostatní badatelé“* (Strauss, Corbinová, 1999, s. 34). Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi specifické téma, ještě přesněji specifický projev tohoto tématu, které je navíc zkoumané na lokální úrovni (jak tomu také v kulturní antropologii bývá) a reprezentované konkrétním vzorkem participantů, usiluje tato práce spíše o rozkrytí možných nových perspektiv, jak téma nahlížet a v neposlední řadě o hloubkový pohled. Ze stejného důvodu je využít kvalitativní výzkum, který právě tuto hloubku hledá a rozkrývá. Zakotvená

teorie, která je použita v tomto výzkumu, podporuje výše uvedené nutností data podrobit vlastním interpretacím – nalézt nosné kategorie a dát je dohromady více novým než jen standardním způsobem (Strauss, Corbinová, 1999, s. 33), což dále podporuje využití Kaufmannova Chápajícího rozhovoru, který se rovněž snaží o kvalitativní pochopení smyslu, k němuž je nutná schopnost autora interpretovat. Na rozdíl od standardizovaných metod, neosobního rozhovoru, kde závěrečná analýza obsahu se má co nejstriktněji držet dat a co nejméně interpretovat (Kaufmann, 2010, s. 23).

K tématu výzkumu, tak jak je specifikováno, lze nalézt jen velice málo podobností v literatuře. Nejbližší je možná článek Marena Möhringa (2011) *Döner Kebab and West German Consumer (Multi-) Cultures*, který skrze nazírání pokrmu kebab jako jakéhosi symbolu pro kulturu imigrantů, popisuje, jakým způsobem se integrují do německé společnosti a jak jsou nahlíženi. Nenašla jsem však žádný text, který by blíže sledoval konkrétně zaměstnance těchto provozoven a zkoumal, jak jim právě tato práce umožňuje se ve společnosti etablovat a proč je to pro ně právě tato práce a ne jiná.

Tato kapitola je členěna do dvou podkapitol, z nichž druhá je členěna do dalších dvou podkapitol druhého řádu. V první podkapitole představuji rozhovory a krátce také background participantů výzkumu – věnuji se pouze takovým informacím o respondentech, které nenaruší jejich anonymitu, ale které zároveň považuji za důležité kvůli přiblížení výzkumného vzorku a kontextu výzkumu. Poté v druhé podkapitole ve stručnosti představuji postup při analýze a označuji hlavní témata, které výzkum vyjevil. Není možné vzhledem k rozsahu práce provést čtenáře celým procesem analýzy, navíc analýza samotná je v zakotvené teorii o neustálém pohybu mezi daty, literaturou a kódováním, tedy proces není pouze lineární. Nicméně hlavní kategorie, které vznikly při procesu kódování, budou představeny a dle nich je také určena struktura dalších kapitol teoreticko-výzkumné části.

Ve dvou podkapitolách druhého řádu (3.2.1. a 3.2.2.) se budu postupně zabývat jednotlivými tématy, která se z výzkumu vynořila po zpracování výzkumných rozhovorů. Tato témata budou dokreslována ukázkami přímo z rozhovorů a zároveň uchopena podobnostmi nalezenými v literatuře, která bude tímto způsobem propojena s výzkumem.

3.1. Úvodní kontextualizace

Jak bylo uvedeno již v metodologické části práce, rozhovory byly vedeny s šesti respondenty. Dva respondenti pocházeli z Turecka, dva z Iráku, jeden ze Sýrie a poslední z Egypta. Čtyři z nich byli muslimové, jeden se označoval za křesťana a jeden o sobě mluvil jako o nevěřícím. Čtyři z respondentů byli uprchlíci, kteří z různých, především bezpečnostních důvodů, opustili rodnou zemi. Dva se do České republiky přestěhovali kvůli studiu a také kvůli špatné ekonomické situaci v rodné zemi. Jak již bylo zmíněno, výběr respondentů probíhal pomocí metody snowball. Nevnímám ji však pro potřeby tohoto výzkumu jako rizikovou, jelikož obsáhla reprezentativně personál provozoven, na něž je výzkum zacílen. Rozhovory byly vedeny v angličtině, jeden z rozhovorů si však žádal tlumočníka. Dialogy začínaly většinou velice neformálně, což pomáhalo zachovat přátelskou úroveň rozhovoru a zároveň otevřenost respondenta. Byly nahrávány, opakovaně se však stávalo, že některá témata kandidát otevřel až ve chvíli, kdy bylo nahrávání u konce. Tato témata povětšinou nevybočovala z již řečeného, spíše řečené rozšiřovala. Ty části, které si respondenti přáli vypustit, ať již z nahrávání či ze samotného zpracování do výzkumu, byly vzhledem ke zmíněné etické citlivosti výzkumu z textu zcela vypuštěny.

Představení respondentů:

Rozhovor A, 24 let z Turecka, pořízen 12. 2. 2019:

Respondent je studentem vysoké školy, který přijel do České Republiky původně na Erasmus. Rozhodl se však zůstat, protože v jeho zemi je špatná ekonomická situace, špatně placená práce a malá míra uplatnitelnosti ve vystudovaných oborech. Dle jeho popisu si získat dobré místo na trhu práce žádá mít dobré kontakty. Stejně tak jsou dle něj dobré kontakty důležité i při navazujícím studiu na vysoké škole, alespoň v oborech, které vnímá jako perspektivní. První práce, kterou si v České Republice našel, byla práce v prodejně kebabu. Získal ji tak, že se seznámil s lidmi, kteří tam pracují, rozuměli si, protože jsou také z Turecka a sami mu nabídli práci. Jinde by měl dle svých slov problém si práci najít, protože neumí česky. Nemá ale ani příliš potřebu si jinou práci hledat, protože je sice fyzicky náročná, ale na jeho poměry dobře placená, vidí v ní budoucnost z hlediska příležitostí k podnikání, ale hlavně je rád, že je „mezi svými“ – mezi svými vysvětluje tak, že je mezi lidmi původem z „podobných zemí“, kteří k sobě mají kulturně a situačně blízko - tuto blízkost popisuje způsobem, jak je uchopena také v metodologické části práce a jak bude dále rozvedena v následujících kapitolách. Do budoucna chce v této práci zůstat nebo pracovat v oboru studia. Označuje se za ateistu.

Rozhovor B, 23 let, respondent uvádí, že je z Kurdistánu (Kurdistán není oficiálním státem, ale hlásí se k němu skupina obyvatel, kteří se cítí být kulturně odlišní od zbylých obyvatel zemí, do nichž tato kultura zasahuje,) respondent žije v kurdské části Iráku, rozhovor byl pořízen 4. 3. 2019:

Respondent je uprchlík, odešel z rodné země kvůli ohrožení na životě ze strany ozbrojených hnutí. Jeho rodina neměla možnost uprchnout. Původně směřoval do Německa, ale nezískal víza, vrátil se do České Republiky a plánuje zde zůstat, především kvůli bezpečí a možnosti se realizovat. První práci získal v provozně kebabu, dostal ji skrze známé na sociálních sítích - také cizinci – sami mu práci nabídli. Práci by neměnil, uvádí, že je velmi

fyzicky náročná, ale je dobře placená. Myslí si, že jinou práci nezíská kvůli jazyku a svému původu. Původně je vystudovaný programátor, ale diplom, který má, zde není platný. Také uvádí, že při cestě do Evropy, která trvala velmi dlouho, už ze svého oboru mnoho zapomněl. V práci v kebabu vidí příležitost k podnikání. Především uvádí jako důležité to, že se tak může stýkat s dalšími lidmi v podobné situaci a dalšími cizinci. Má tak přístup k pomoci, a zároveň je tak pro něj jednodušší snášet ztrátu rodiny. Je rád, že je „mezi svými“, definuje tuto skupinu stejně jako respondent před ním. Muslim.

Rozhovor C, 24 let, z Turecka, rozhovor pořázen 9. 3. 2019:

Respondent zde studuje vysokou školu, chce v České Republice zůstat především kvůli špatné ekonomické situaci v jeho zemi. První práce, kterou si našel, byla práce v kebabu. Automaticky se šel zeptat na práci tam, protože ví, že tam pracuje mnoho lidí jeho kultury (skupinu popisuje stejně jako předchozí respondenti), díky čemuž se tam cítí dobře. Bylo pro něj jednodušší si tuto práci najít, protože není problémem jazyk. Buď by chtěl podnikat skrze právě kebab nebo pracovat ve studovaném oboru. Křesťan.

Rozhovor D, 25 let, uvádí, že je z Kurdistanu (opět Irák), rozhovor pořázen 16. 4. 2019:

Respondent je uprchlík. Utekl ze své země kvůli ohrožení na životě. První práci si našel v kebabu, chce v ní zůstat a otevřít si vlastní kebab. Jinou práci je dle něj těžké najít především kvůli jazyku a jeho původu. Nechce si jinou práci hledat, protože ji vidí jako dobře placenou a je mezi lidmi, s nimiž si rozumí díky podobné kultuře. „Tyto“ lidi opět definuje stejným způsobem jako předchozí respondenti. Muslim.

Rozhovor E, 26 let ze Sýrie, rozhovor pořázen 16. 4. 2019:

Respondent je uprchlík, odešel z rodné země kvůli chudobě a ohrožení na životě. První práci si našel v kebabu, vyhledal si ji ještě během cesty do Evropy skrze sociální síť. Další uprchlíci, kteří již zde byli a jsou z „podobných zemí“ mu pomohli. Práci by i změnil, protože by ho bavilo dělat i něco jiného, ale myslí, že by jej nepřijali kvůli jazyku a možná i kvůli původu. Práci v kebabu ale vnímá jako dobrou práci, dobře placenou. Nejdůležitější pro něho je to, že se tam cítí dobře, protože je tam mnoho dalších cizinců, s kterými sdílí alespoň nějaký kulturní background a jiné podobnosti, opět definuje skupinu podobně. Muslim.

Rozhovor F, 22 let z Egypta, rozhovor pořázen 25. 4. 2019:

Respondent je uprchlík, opustil rodnou zemi kvůli chudobě a nebezpečí v zemi. Chtěl studovat, ale nemůže kvůli nedostatečné jazykové zásobě, penězům, vízům atd. První práci si našel v kebabu, poptal se lidí, kteří tam pracovali a majitel sám mu nabídl, že mu pomůže. V práci je spokojený. Je pro něho důležité to, že s dalšími cizinci, kteří jsou jako on, sdílejí pouto, rozumí si spolu, protože sdílejí podobné hodnoty a jsou v podobné situaci. Opět definuje tuto skupinu cizinců stejně jako předchozí. Muslim.

3. 2. Představení postupu při analýze a představení hlavních kategorií

Jak bylo popsáno v metodologické části práce, veškeré rozhovory byly nahrávány, nahrávky přepisovány a přepisy byly zpracovávány pomocí kódování, z něhož vzešly kategorie, které byly analyzovány a hlavní z nich budou rozebrány v následujících samostatných částech textu.

Kategorie jsem si pro systematickosti zaznamenávala do tabulky a poté z nich tvořila myšlenkovou mapu. Během procesu kódování vyvstaly desítky kódů, které byly seskupeny do několika kategorií. Jakmile byly kódy sjednoceny do nejvýraznějších kategorií, bylo možné pracovat s detailní myšlenkovou

mapou, z níž se pro možnost uchopit výzkum v rozsahu bakalářské práce vyabstrahovaly dvě nejdůležitější témata. Jedná se o kategorie nazvané Kulturní spřízněnost a Zóna pomoci a orientace. Obě témata jsou vzájemně dosti provázána. Každé neslo několik dílčích kategorií, jimž byly při procesu kódování přiřazeny názvy tak, aby byl význam co nejlépe uchopen nebo se jednalo o kódy „in vivo“, které takto pojmenovali respondenti sami a natolik se vžily či vystihovaly význam, že nebylo třeba je přejmenovávat (Strauss, Corbinová, 1999, s. 48).

Tato témata měla nejen nejčetnější výskyty v rozhovorech, ale zjevně se ukazovala jako nejnositelnější. Nejzásadnější se jeví kategorie Kulturní spřízněnost, což je název, který jsem použila pro uchopení tématu jakési skupinové identity, která je rozebírána již v metodologických částech práce. Ta byla zmiňována při každém rozhovoru a je používána jak jako jednotící prvek pro vybrané respondenty, tak jako samotné téma, která má klíčovou návaznost na roli jakou provozovna rychlého občerstvení hraje při etablování respondenta ve společnosti.

3. 2. 1. Identita

Během rozhovorů se žádná z otázek mířená přímo na identitu neukázala jako správně cílená. Je tomu tak proto, že se jedná o natolik podprahové téma, že se nad ním lidé příliš nezamýšlejí, přestože, nebo možná právě proto, že je každodenní součástí jejich žité reality. Proto je také náročné se na něj zeptat. Problém vyvstává už u samotné formulace otázky. Formulovat otázku přímo není rozumné, protože je pak respondent nucen přemýšlet již v kategorii, kterou používá tazatel a tím jej tazatel ovlivňuje. A i při takových formulacích, které na téma naráží nepřímou, není vždy získán kýžený výsledek. Otázky na toto téma sice mnoho ovoce nepřinesly, ale v důsledku na tom nezáleželo, jelikož se odpověď začala rýsovat sama, aniž by otázka vlastně byla položena a vyvstávala z jednotlivých rozhovorů natolik

výrazně, že se stala ústředním tématem. Jak koneckonců upozorňuje Chápající rozhovor, ta nakonec nejdůležitější otázka v původním seznamu nestojí (Kaufmann, 2010, str. 57) a jak se dále píše: „*Když se vyjeví nejdůležitější kategorie, začíná na sebe všechno navazovat*“ (Kaufmann, 2010, str. 60). Tak tomu skutečně bylo a téma identity respondentů, skupinové a individuální, se plynule propojilo s jejich vymezením a taktéž s rolí provozovny kebabu v jejich životech v české společnosti.

Klíčovou kategorií se v tomto výzkumu tak snadno stala kategorie týkající se tématu identity a to identity skupinové, kterou respondenti vnímají a již se cítí být součástí. Zároveň pak toto téma dále navazuje na to, jak definují svou osobní identitu. Toto téma sdružuje v tomto výzkumu nejen nejvíce, ale také významově nejnositelnější kódy. Označila jsem toto téma pojmem „kulturní spřízněnost“. S vedoucím práce jsme tento název konzultovali a jevil se jako nejlepší vyjádření pro popisovanou skutečnost, přicházel v úvahu rovněž název „kulturní sounáležitost“ ve své podstatě tato dvě označení vystihují jádro věci nejlépe.

V metodologické části již byl tento termín použit. Vysvětlím znovu, co je jím míněno a uvedu na příkladu konkrétních rozhovorů. Když jsem se při tvorbě metodologie snažila nějak popsat skupinu, která tvořila mé respondenty, nebylo to jednoduché, jelikož je zdánlivě nepojilo nic, ani stejný jazyk ani stejná země, dokonce ani světadíl. Pojítka mezi nimi však popisovali samotní respondenti během rozhovorů a kladli na něj velký důraz. Právě toto pojítka jsem označila termínem „kulturní spřízněnost“. Má vyjadřovat fakt, že přestože respondenti pocházejí z různých zemí světa, cítí se být nějakým způsobem zároveň součástí jedné skupiny. Mají za to, že tato skupina se vyznačuje alespoň částečně společným nebo podobným jazykem, podobnými kulturními hodnotami, většinou stejným náboženstvím a podobným fyzickým zevnějškem.

Náboženství se dlouho jevílo jako prvek, který by jako jediný mohl být zcela stejný a tedy jednotící pro všechny tyto země. Během výzkumu jsem však byla respondenty vyvedena z omylu, jelikož ne vždy byl jejich společným náboženstvím islám. Jeden z respondentů byl křesťan a jeden uváděl, že je spíše ateista. Bylo mi vysvětleno, že ne vše je o náboženství, i když hraje bezpochyby klíčovou roli. Ale velkou roli hrají rovněž další znaky a hodnoty, které tito cizinci sdílejí. Viz ukázka z rozhovoru, kde je toto téma patrné:

T: „Kdybys měl říct, co máš společného s ostatními kolegy z kebabu nebo co je mezi vámi podobného, našel bys něco takového?“

R: „Národnost.“

T: „Proč národnost? Jste z úplně jiných zemí.“

R: „(...)Jo, mluvíme kurdsky, turecky, arabsky...“

T: „Takže ještě jednou, jaké to jsou země? Turecko, Kurdistán, Egypt...“

(...)

T: „A lidi z Egypta mluví taky arabsky?“

R: „Jo, ale trochu s jiným přízvukem. Není to stejný přízvuk, ale ne tak jiný.“

T: „Takže bys řekl, že jazyk je tím pojítkem?“

R: „Národnost, jazyk a trochu kultura“.

T: „Egyptská kultura je nějak podobná kurdské nebo irácké a turecké?“

R: „Nějak ano, protože náboženství, taky jezení, jídlo a tak, máme stejné jídlo a podobné jazyky“.

(...)

R: „Každý z nás je stejný, oni mají trochu toho, ale stejná kultura a jak jsem říkal jazyk, kultura, národnost. My všichni dohromady, takže jo. Tvoříme jednu komunitu.“

T: „Máte na to prostor, to i tady nějak sdílet tu kulturu?“

R: „Jo, tak to je. Když se sejdeme dohromady, cítím se jako doma v Kurdistánu nebo tak někde, protože mluvíme spolu, jíme a všechno je tak nějak stejné, najednou stejné. Je to příjemné. Nějak ano.“ (Rozhovor B, 23 let z Kurdistánu (Irák), 4.3.2019)

Zajímavá na této ukázce je ta část, kde respondent řekl, že když jsou spolu, cítí se doma, ať už doma v Kurdistánu nebo v jiné zemi. Je zvláštní jak se pojem „doma“ pro něj vztahuje klidně i na jiné podobné země, které přes všechny odlišnosti, jsou pro něj, a z rozhovoru je to pak dále patrné, nějak blízké. V rozhovorech respondenti mluví rovněž o tom, že se spolu s cizinci z „podobných zemí“ cítí být v práci „jako doma“- toto je rovněž jeden z „in vivo“ kódů, jež jsem použila, protože jej respondenti v rozhovorech sami takto označovali. Výraz je použit v následujícím rozhovoru.

V dalším rozhovoru se respondent k tématu vyjadřuje takto:

T: „Pomáhá ti nějak, že pracuješ s dalšími cizinci?(...)“

R: Jo. Kultura mezi mnou a ostatními pracovníky. Ti další cizinci jsou z Turecka a dalších zemí středního východu, to je dost podobná kultura. Sdílíme spolu věci, někteří dokonce umí turecky. My si rozumíme. Pro mě to je dobré. A vztah můj s těmi dalšími pracovníky je dobrý. (...)“

T: „Je to nějakým způsobem výhoda práce v kebabu, ctíš se pak lépe v nové zemi?“

R: „Trochu jo. Trochu jako doma“

T: „Že můžeš mluvit s dalšími lidmi ve svém jazyku? Sdílet kulturu?“

R: „Hlavně říkat vtipy, to je pro mě důležité. Díky tomu se cítím dobře, to je fakt. Nehledal jsem to, ale je to plus. Extra. Nevím, jestli bych se cítil špatně, kdybych dělal jen s Čechy. Ale je to pro mě relaxační, sdílíme podobné věci a cítím se pak jako doma.“ (Rozhovor A, 24 let, z Turecka, 31.1.2019)

Další respondent popisuje kulturní spřízněnost takto:

R: „Jsme stejní, je to jedno, jestli to je Egypt nebo Irák, Irán a tak- my podobně vypadáme, máme podobné jazyky, máme i podobné hodnoty.“

T: „Čím jsou ty hodnoty dány?“

R: „Výchovou- někdy to je náboženství, ale někdy ne, protože někteří jsou křesťani, já jsem třeba muslim- ale u nás v těch podobných zemích se klade důraz v těch náboženstvích na stejné hodnoty jako rodina, pouto mezi lidmi. Taký máme podobné jídlo, podobně vypadáme. Třeba ti z Bosny taky někdy pracují v Kebabu, ale ti jsou úplně jiní než my- mají jiné hodnoty, jiné jídlo.“ (Rozhovor F, 22 let z Egypta)

Toto téma kulturní spřízněnosti se významně neslo všemi rozhovory. Nejprve působilo pouze jako téma, jak se vymezuje skupina respondentů, nakonec jsem však usoudila, že je to způsob, jak každý z nich sám sebe vidí, jakou kulturu si přiřazuje a jak nahlíží na svou identitu v České Republice. Vnímá se jako člen skupiny z „podobných zemí“, která sdílí některé náboženské a kulturní hodnoty a znaky, má podobné jazykové řečiště a podobný zevnějšek. Respondenti v rozhovorech dokonce hovořili o něčem, co označuji jako „kebab jazyk“ jedná se o další „in vivo“ kód a zároveň o pojem, jimž označuji mix podobných jazyků, jež mezi sebou mluví a které se tak mixují do zvláštní hybridní formy. Zásadní je ale to, že se vnímají jako členové skupiny! Díky čemuž se cítí pohodlněji v cizí zemi.

Rovněž do pojetí jejich identity významně vstupuje způsob, jakými jsou tyto cizinci nahlíženi v prostředí České republiky ostatními lidmi. Mezi řádky se

v rozhovorech nesly náznaky rasismu ze strany místních či minimálně velké obezřetnosti, podezíravosti a trochu pohledu „spatru“ na tyto cizince. Tento fakt však podle rozhovorů ústí více v nutnost této skupiny se semknout a ještě více upozorňuje na podobnosti, které spolu sdílí vůči odlišnostem svého okolí.

Potřeba nějaké společné identity je zde poměrně silná a je posilována okolím. Několik respondentů zmínilo, že kdyby se s cizinci, které nyní označuje, že patří do této skupiny, potkal ve své rodné zemi, byl by mezi nimi větší distanc a více by vynikly odlišnosti daných zemí. V cizí zemi se však tyto rozdílnosti mezi respondenty stírají a naopak vynikají jejich podobnosti. Jakoby docházelo k tomu, že pohled zvenčí, který je vymezuje vůči českým našincům a označuje je jako „ty druhé“ je zároveň tím jednotícím prvkem, který z nich dělá skupinu. Poukážu na tomto místě na termín „autoorientalismus“, který vytvořil Harumi Befu a kterým v díle *Hegemony of Homogeneity* nazývá proces, kdy v brzkém období Meidži Japonci, místo aby jej odmítali, tak naopak svým způsobem přijímají orientalismus (Befu, 2001, s. 127). Orientalismus popisuje ve své knize Said. Jedná se o jednu z nejdůležitějších knih, která mluví o tom, jak výrazně je svět rozdělen. Jedná se o jakýsi stereotypní pohled, jakým se západ často dívá na lidi z východu – jako na exotické divochy, barbary jako příslušníky méně civilizované části světa (Said, 1979). A sami sebe tak imigranti „auto-orientalizují“ přijímají, že jsou posuzováni nějak okolím a tato vymezení přijímají jako charakteristiky pro vlastní skupinu (Befu, 2001, s. 127).

Vzhledem k tomu, že respondenti jsou ze zemí, pro které je typická spíše tmavší pleť, tmavší vlasy, oči, jsou v České republice, kde tmavší pleť není tak obvyklým fyzickým znakem, poměrně nápadní, a znovu tak násobí způsob, jimiž je okolí vymezuje. *„My máme jako svoje vlasy, kůži a vše se liší od Evropanů, od Čechů například. Hodně kluků tady má třeba zelené oči a tak. Ale*

někdo jako já, kdokoli mě uvidí tak neřeknou, že jsem z Česka. Protože moje oči...
(Rozhovor B, 23 let z Kurdistánu (Irák), 4. 3. 2019)

Když se podíváme na příklad z Ameriky, kde bylo černošské obyvatelstvo v historii již od doby, kdy byli černošští otroci dováženi do Nového světa, vnímáno ve striktním vyloučení vůči bílé společnosti, můžeme připomenout podobnost. Ačkoliv i tam se jednalo o mnoho odlišných etnických skupin, následujících jiná božstva, lišících se v několika tělesných prvcích a hovořících rozdílnými jazyky, touto kolektivní kategorizací a stigmatizací, která byla ukotvena americkým binárním systémem, kde existovaly bílá a černá barva v protikladu jako den a noc, se vytvořila jakási hromadná „černá identita“. Přestože se jedná o identitu založenou pouze na barvě, nikoliv na konkrétním etnickém původu, místu narození, jazyku či zvykům, situace se zotročováním a radikální diskriminací černošského obyvatelstva byla v minulosti natolik silná, že toto společné stigma dodnes spojuje lidi napříč celým světem, kteří spolu, kromě barvy kůže, nemají společného vlastně nic, snad jen jakýsi prapůvod někde v Africe. (Eriksen, 2012)

Jak Eriksen uvádí: *„Dnes je každý, u koho se dá vystopovat i jen náznak fenotypu afrického původu, klasifikován jako „černý“, tato praxe je ve Spojených státech známá jako „pravidlo jedné kapky krve“.*“ (Eriksen, 2012, s. 142)

Dle analýzy dat se domnívám, že identita respondentů v českých zemích je budována a významně ovlivněna právě pocitem „kulturní spřízněnosti“, který vnímají vůči dalším cizincům, které považují za členy skupiny z „podobných zemí“, jak to oni sami popisují a jak bylo již nastíněno v metodologické části práce. Tato „kulturní spřízněnost“ jim dává šanci, jak vysvětlit sami sobě své místo v nové zemi. Pro respondenty výzkumu ono místo v nové zemi a na to navazující jejich vlastní identita je totiž značným dilematem. Na jednu stranu totiž na otázky kým jsou, odpovídali: jsem Kurd, jsem Turek apod. a vždy jím budu, nikdy bych nezapřel svou kulturu ani

nikdy nebudu jiný. Na druhou stranu ale odpovídali, nechci se vrátit do původní země, už to tam ani neznám, žiju tady a chci žít tady, můj domov je tady, myslím, že sem patřím a ano, cítím se už trochu jako Čech. Zároveň je jejich identita však ovlivněna množstvím vztahů, které na dlouhodobé a intenzivní bázi především skrze sociální sítě udržují se svou rodinou a přáteli v zemích mimo zemi, kde aktuálně žijí. Tyto země nemusí být jen původními zeměmi, z nichž přišli, ale mohou být také dalšími zeměmi, kam se jejich rodiny a přátelé přestěhovali. V kontextu čehož se jejich identita samotná zde jeví jako značně transnacionální.

Transnacionalismus vstupuje stále více do popředí spolu s vývojem moderních technologií a migrace obecně. Jak píše Szaló: *„Transnacionální migrace se stala centrálním pojmem teorií, podle kterých je novým trendem soudobých procesů migrace vznik transnacionálních sociálních polí propojujících původní a nová místa pobytu přistěhovalců. Proti předpokladům státního myšlení transmigranti – tj. přistěhovalci participující v procesu transnacionální migrace – nerežignují na udržování sociálních vztahů propojujících je s místem původu a nevzdávají se svých původních identit.“* (Szaló, 2007, s. 7). Transnacionální sociální pole tak zahrnuje původní domov respondenta, se kterým skrze rodinu udržuje pravidelné vztahy a novou zemi, do níž se přistěhoval a z které si vytvořil domov.

Ačkoliv se nabízí myšlenka, že transnacionalismus je novým jevem, který přinesly až moderní komunikační technologie a dostupná přeprava na velké vzdálenosti, tento jev provází lidskou společnost již velmi dlouho, byť měl jinou podobu. Pro nás blízký příklad nabízí Korytová-Magstadt (2010), která se věnuje Čechům (resp. Čechoslovákům), kteří emigrovali a udržovali kontakty se svými blízkými zde. Ti v zahraničí často vytvářeli české komunity (např. v USA nebo VB), a snažili se tak zachovat si svou identitu. Takové příklady můžeme hledat i dále v minulosti – například Banát

v jihovýchodní Evropě, kde je dodnes komunita Čechů, jejichž předkové se tam přistěhovali již v průběhu 19. století.

Je ale jasné, že v dnešní době se tento jev z okrajového stává stále běžnějším zejména mezi mladou generací. Například mezi studenty vysokých škol se již stává spíše pravidlem než výjimkou, že v průběhu studia vycestují na 1-2 semestry do zahraničí, čímž se zpravidla stanou do jisté míry transnacionálními. Po dobu pobytu v zahraničí udržují kontakty s přáteli a rodinou doma, zároveň jsou v kontaktu s kulturou hostitelské země a s kulturami ostatních studentů, se kterými jsou tam ve styku. Po návratu se pak situace obrátí, ale zpravidla si pak již jistou míru transnacionality zachovají díky udržování kontaktů se zahraničními přáteli, které poznali v průběhu studií. Tímto tématem se zabývá například Bauman (2000).

Identita respondentů se jeví jako zjevně transnacionální. Cizinci, které zkoumám, totiž mají silné pouto nejen k aktuální zemi výskytu, ale také například k zemi původu či k zemím, kde žijí jejich blízcí. Transmigrant je potom člověk, který se snaží o udržení vazeb i s dalšími zeměmi, především zemí původu, s níž se stále cítí spjat a není tedy ovlivňován pouze tím, kde se aktuálně nachází (Szaló, 2007).

Kulturní spřízněnost, kterou cítí, ke svým bratřím (jak je nazývají) je však do velké míry východiskem. Pomáhá jim si udržovat trochu domova tady a nemusí se jejich identita štěpit ve dvě, je více propojena. Pomáhá jim mít sdílenou identitu s ostatními. Zároveň jim však pomáhá uchopit vlastní výjimečnost a zachovat si své původní já v obklopení vším tím novým. Nemusí se nutně jednat o rezistenci vůči asimilačním vlivům, částečně však je tento proces zpomalován. A tak se znovu vracíme k upozornění na nejednoznačnost identity cizince, jak o ní mluví Park. Jeho identita se tak pohybuje mezi dvěma světy (Park in Topinka, 2018, s. 11).

3. 1. 3. Zóna orientace a pomoci

Abychom se od identity respondentů vrátili zpět k provozovně kebabu, je třeba říci, že právě tato skupinová identita je zároveň tím, co dělá pro cizince z prodejny kebabu lákavé místo a proč se v první řadě k této práci vůbec dostali.

Všichni respondenti uvedli, že práci v provozovně kebabu získali díky svým známým- znali prostě někoho, kdo znal někoho, kdo v kebabu pracuje. Významnou roli zde sehrávají sociální sítě, skrze které se o práci dozvěděli. Majitelé kebabu jsou povětšinou rovněž součástí skupiny, která se cítí být „kulturně spřízněná“, respondenti uvádějí, že mezi základní hodnoty pro lidi z těchto „podobných zemí“ je pomáhat bližnímu. Proto majitelé kebabu často i nabízejí práci v táborech pro uprchlíky. Dalším faktem je, že jsou pro ně takovíto cizinci často zdrojem levné pracovní síly. Ona kulturní spřízněnost zde však rovněž hraje významnou roli, jelikož se tak pak metodou snowball na majitele nabaluje personál.

Další kategorie byla vymezena jako „zóna orientace a pomoci“, protože právě tímto se provozovna kebabu pro cizince stává.

R: „Ano, mluvíme o denních problémech, lifestyleových problémech a rozdílech mezi českou a tureckou kulturou. Mluvíme o tom, jak to přežít, jak to zvládneme. Sdílíme to a stáváme se lepšími v téhle kultuře. Sdílíme zkušenosti.“

T: Takže orientovat se je hádám důležité?“

R: Ano, pro mě ano.(...) Lidi v kebabu sdílejí svoje zkušenosti a tím mi pomáhají.

(...)

T: Můžeš o tom mluvit trochu více?

R: Jak to mám říct? Třeba problémy s holkama

T: So I can what are the boundaries, language? Třeba vztah, víš, jak reagovat a jaký je rozdíl mezi ženami tady a na středním východě. A jak odpoví... a oni sdílejí tyhle zkušenosti.“ (Rozhovor A, 24 lez z Turecka, 12. 2. 2019)

Prodejna kebabu se tak stává zónou, kde cizinci sdílejí své znalosti o této kultuře, své zkušenosti, a pomáhají si tak navzájem se orientovat v novém prostředí. Toto jim pomáhá nejen v kulturních záležitostech, ale rovněž jim to pomáhá učit se jazyku a dalším důležitým informacím.

Provozovna rychlého občerstvení se rovněž stává zónou, kde mají cizinci možnost získat přístup k pomoci. Tato pomoc je poskytována jak ostatními cizinci, tak samotnými majiteli kebabu. Pomoc se týká především poradenství v právních záležitostech. Majitelé kebabu zvyklí pracovat s cizinci a cizinci samotní, kteří již mají zkušenosti s vyřizováním všemožných právních náležitostí souvisejících se získáním víz, jsou nejlepšími poradci pro nové cizince, speciálně uprchlíky, jsou schopni jim zajistit přístup k právní pomoci apod. Tento jev jsem jako samostatný kód označila názvem „bureaucracy know-how“.

Vzhledem k tomu, že se respondenti střetávají v prostředí, kde je jich vícero v podobné situaci a prochází si podobnými těžkostmi je pro ně nejen logické si vzájemně pomáhat, ale zároveň je tak posilována ona „kulturní spřízněnost“. Jedná se rovněž o prostor, kde cizinci mohou svobodně sdílet své hodnoty a vzhledem k tomu, že kultura většiny pracovníků kebabu je jimi vnímaná jako podobná, stává se tak prodejna kebabu místem, které připomíná trochu původní domov.

5. 4. Výsledky výzkumu

Závěry výzkumu nyní představím pomocí odpovědí na výzkumné otázky.

Z jakého důvodu v prodejnách kebabu pracují především cizinci?

Provozovny s kebabem jsou obvykle vlastněny majiteli, kteří jsou sami cizinci nebo jimi alespoň byli před získáním českého občanství. Majitelé sami se cítí být se zkoumanými zaměstnanci kulturně spřízněni, neboli, jak popisují samotní respondenti, jsou z „podobných zemí“. Respondenti uvádějí, že je tedy díky jejich kultuře pro ně klíčová pomoc bližnímu v nouzi a zároveň přirozeně vyhledávají „svůj druh“. Na druhé straně však respondenti tvrdí, že majitelé kebabu nemají žádný problém zaměstnat běžného českého občana, naopak často hledají v těchto vodách, ale Češi buďto nemají o tuto práci zájem nebo v ní dlouho nevydrží. Důvod, proč v ní nevydrží, respondenti vnímají v odlišných biologických predispozicích a také v tom, že Češi nejsou zvyklí dělat natolik fyzicky náročnou práci. Tvrdí, že to prostě nemají v sobě, že neumí pracovat jako oni. Důvody však budou zřejmě také finanční, jelikož Češi mají možnost si najít i méně náročnou, za to lépe placenou práci.

Ze strany respondentů jsou důvody, proč pracují právě v kebabu takové, že dle nich samotných nemají téměř žádnou šanci získat lepší práci. Hlavním důvodem je zde jazyková bariéra. Také však časová bariéra, vzhledem k tomu, že většina respondentů byla zároveň uprchlíky, kteří díky náročnosti cesty z rodné země, ztratili napojení na vystudovaný obor, ať po stránce znalostí či po stránce formální (ne všechny diplomy z jihovýchodu platí i v Evropě), nedostudovali, neměli možnost včas získat praxi apod. Důvody, které respondenti nepříliš ochotně uváděli, byly však zřejmě také etnické, jelikož mají za to, že „bílí“ se necítí dobře v jejich přítomnosti nebo se na ně ze stereotypních důvodů dívají skrze prsty, a proto je pro ně velmi těžké

získat na západě práci u místních zaměstnavatelů. Většina však zároveň uváděla i fakt, že se cítí natolik znevýhodněni výše uvedenými důvody, že práce v kebabu pro ně byla také jedinou volbou a jinde zaměstnání aktivně nehledali. Práci v kebabu považují nejen za nutnost, ale zároveň za preferovanou variantu, především proto, že mohou být mezi svými a jak uvádějí „je to jako doma“- cítí se zpátky ve svém prostředí, rovněž se cítí bezpečně a nejsou tolik vystaveni neznámému. Kulturní spřízněnost pro ně představuje důležité pouto a můžeme u nich vysledovat, že jsou pro ně velice důležité vztahy. Rodina je pro ně nejdůležitější hodnotou. Po odloučení od rodiny při opuštění země původu cítí obrovskou ztrátu, kterou si potřebují kompenzovat. Takovouto kompenzací jsou pro ně především vztahy s dalšími cizinci, k nimž mají kulturně blízko. V této práci respondenti vidí rovněž perspektivu z hlediska své budoucnosti. Každý z respondentů uvedl, že se vidí jako majitel kebabu, protože tyto provozovny rychlého občerstvení mají budoucnost a nikdy jich nebude dost. Začít s tímto podnikáním vnímají jako jednoduché a finančně výhodné. Finančně spokojena byla většina respondentů i na své současné pozici. Je však možné, že se jedná o pouhý úhel pohledu, ovlivněn tím, kolik je pro ně „hodně peněz“. Respondentů sice ve velké míře záleží na financích, avšak posuzují velikost částky jinak, než ji posuzoval respondent, který studuje, je v odlišné finanční situaci (výhodnější). Ten nepovažuje částku pro běžného zaměstnance za nijak vysokou, naopak uvádí, že díky těžké životní situaci těchto zaměstnanců jsou rádi za každou korunu a patří spíše mezi levnou pracovní sílu, na níž se vydělává. Zároveň však tvrdí, že ne vždy je to nutně záměrem majitel kebabu, často je to i nutnost vzhledem k jejich vlastním nákladům a situaci.

Práce v prodejnách kebabu jim také nabízí další benefity ve formě adaptace v novém prostředí – pomáhá jim se zorientovat. Rovněž díky kontaktům,

kteřé v této práci nabydou a pomoci majitelů mají jednodušší přístup k různým formám pomoci, které jsou nezbytné pro uprchlíky (jak získat víza aj.)

Jakým způsobem se k zaměstnání dostali?

Všichni respondenti uvedli, že práci získali přes své známé. Většinou měl respondent kamaráda, který měl kamaráda, který znal někoho, kdo pracuje v kebabu apod. Všichni respondenti získali svou práci díky jiným cizincům, které znali nebo někdo jim známý znal, kteří již byli v kebab stáncích zaměstnání.

Několikrát bylo zmíněno, že když imigrují do nové země, již dopředu jdou tam, kde někoho znají a kde jim může být nabídnuto slušné živobytí. Zemi si pak vybírají podle ekonomické situace, známých a příbuzných, kteří v ní už žijí a rovněž pracovních nabídek, což jde ruku v ruce. Velkou roli při tomto výběru a poté i získávání samotné práce, hrají sociální sítě. Jako návrh na další výzkum bych určitě doporučila pokračovat u tohoto tématu analýzou sociálních sítí, která bývá v podobných výzkumech zaměřených na cizince hojně využívána.

Zůstávají u tohoto zaměstnání dlouhodobě, pokud ano, proč?

Všichni respondenti uvedli, že mají v plánu zůstat u tohoto povolání dlouhodobě a dle svých známých soudí, že toto je obvyklé i pro další zaměstnance provozoven kebabu. Odpověď na tuto otázku se do velké míry kryje s odpovědí na první výzkumnou otázku, jelikož důvody proč v tomto zaměstnání pracují především cizinci, jsou podobné těm, proč v něm i dlouhodobě zůstávají. Zaprvé je to z důvodů uvedených v odpovědi na otázku číslo jedna nízká šance najít si jiné pracovní uplatnění. Zadruhé protože vnímají tuto práci jako perspektivní, jak z finančních důvodů a podnikatelských příležitostí. Tak také proto, že se v této práci cítí dobře, cítí

se mezi svými. Když půjdeme dále, je to také z toho důvodu, že jim tato práce pomáhá se učit českému jazyku, dává jim možnost poznávat lidi v pro ně neznámé zemi a jeden z nejdůležitějších důvodů zde je, že jim tato práce pomáhá se orientovat v nové kultuře a nabízí jim rovněž přístup k pomoci (právní pomoc, lékařská pomoc, levné ubytování aj.).

Jak respondenti vnímají v českém prostředí vlastní identitu?

Zatímco odpovědi na předchozí tři otázky se v průběhu výzkumu zdály jaksi samozřejmými a respondenti na ně odpovídali automaticky a s mávnutím ruky, odpověď na tuto otázku se stala ústředním tématem celého výzkumu, nad kterým respondenti sami nijak zvlášť nepřemýšleli. Přesto když se rozmluvili na toto téma, tak mluvili dlouze, protože se jedná o téma, které jim je blízké a mají jej hluboko v sobě. Vzhledem k tomu, že mnoho z nich vystřídalo několik zemí pobytu nebo minimálně je vystřídalo při své cestě do cílové země, a zároveň proto, že udržují dlouhodobé a úzké vztahy s příbuznými a známými, ať už v původní zemi či v zemích, kam se usídlili, je rozhodně transnacionální. Respondenti nežijí své životy čistě tady, ale jsou do velké míry ovlivňováni transnacionálními poli. Chtějí zůstat v České republice a cítí se, že sem patří. Avšak když se jich člověk zeptá, kým jsou, vždy odpovídají národností ze své původní země.

Největší roli při budování jejich identity zde hraje jev, který jsem nazvala „kulturní spřízněnost“. Respondenti se považují za členy jedné skupiny, ačkoliv jsou z rozdílných zemí, které často nemají společný ani jazyk. Věří, že některé kulturní a náboženské podobnosti jsou však natolik silné, že je významným způsobem pojí k sobě. Mám důvod se domnívat, že díky tomuto však zůstávají lapeni o to více mezi dvěma světy, protože tak jsou méně nuceni plně se integrovat do společnosti, je to pro ně pozice, která se jeví jako bezpečná a komfortní.

Jakou roli hraje provozovna rychlého občerstvení při etablování cizinců do místní společnosti?

Takto byla stanovena hlavní výzkumná otázka a byla blíže rozvedena do výše uvedených vedlejších výzkumných otázek, pomocí kterých na ní bylo v dílčích kontextech odpovězeno. Na tomto místě bych shrnula výše rozebrané pomocí odpovědi na tuto hlavní otázku. Provozovna rychlého občerstvení s kebabem hraje rozhodně zásadní roli při etablování cizinců do místní společnosti. Stává se pro ně téměř jedinou možností, jak rychle najít finančně uspokojivou práci. Zajišťuje také další základní potřeby - pomáhá totiž cizincům neznalých místních zákonů a zvyklostí se zorientovat v místní společnosti, naučit se, co je třeba včetně jazyku a dokonce nabízí přístup k pomoci, která je cenná především pro uprchlíky, kteří emigrovali narychlo bez prostředků. K pomoci typu, jak si zajistit víza, když víza propadnou a v podobných případech, informace o tom, co pokrývá základní pojištění a co už ne, právní pomoc v případě dlouhých byrokratických procesů okolo získávání všech nutných povolení k pobytu a práci, a v případě nouze rovněž finanční podporu a zázemí. Významná je však psychologická role. Provozovna kebabu se stává jakousi bezpečnou zónou, kde mají uprchlíci možnost být mezi svými, přijímání a nehodnocení, kde cítí kousek ze svého domova a mohou svobodně sdílet svou kulturu. Kde mají možnost si promluvit o své situaci, která je pochopena, protože je běžnou zkušeností na tomto místě a je jim nabídnuta pomoc a rovněž zkušenosti a informace, které jsou někdy cennější než materiální pomoc. Informacemi se myslí od znalostí, jak se vyznat např. ve státním systému, tak také jak se vyznat v nové kultuře. Zásadní co provozovna rychlého občerstvení nabízí je sociální podpora a spřízněnost.

6. Závěr

Tato práce cílila na zaměstnance rychlého občerstvení - prodejen kebabu – a to takové zaměstnance, kteří byli zároveň na území České Republiky cizinci. Jejím účelem bylo vyzkoumat, jakou roli hraje provozovna rychlého občerstvení při etablování těchto cizinců v místní společnosti.

Výzkum si stanovil jednu hlavní a čtyři vedlejší výzkumné otázky, na něž bylo odpovězeno. Hlavní výzkumná otázka zněla: Jakou roli hraje provozovna rychlého občerstvení při etablování cizinců v místní společnosti? Na základě provedeného výzkumu bylo vyhodnoceno, že role je to zásadní. Projevuje se následovně, tato práce pomáhá respondentům se zorientovat v nové společnosti, stává se školou, kde se učí přizpůsobit novému. Stává se rovněž terapeutickou zónou, kde cizinci sdílejí své strasti a radí si a vzhledem k tomu, že se tam setkává velké množství cizinců, kteří se alespoň v některých aspektech nacházejí v podobné situaci, mají k sobě i navzájem pochopení. Je jim zdrojem stabilního příjmu a pomoci, především v situacích právní a administrativní povahy. Co je však nejdůležitější, stává se místem, které jim umožňuje si zachovávat svou transnacionální identitu a prohlubovat ji, a je tak nositelem „kulturní spřízněnosti“, což je název pro pouto, které spojuje cizince, kteří cítí, že sdílí podobné kulturní a jiné hodnoty, které je spojují. Jedná se rovněž o pouto, které z provozoven kebabu dělá zónu, kde se cítí, jak sami uvádějí „tak trochu jako doma“.

7. Zdroje

BAUMAN, Z. (2000). *Globalizace*. Praha: Mladá fronta.

BEFU, H. (2001). *Hegemony of Homogeneity: An Anthropological Analysis of Nihonjinron*. Trans Pacific Press.

COLLINS DICTIONARIES. (2018). *Collins Complete and Unabridged - English Dictionary Complete and Unabridged : More than 725,000 words meanings and phrases*. Collins Dictionaries.

Česko. (1999). *Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky*. Citováno 25. března 2020. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/uz-326-k-1-5-2011.aspx>

ERIKSEN, T. H. (2012). *Etnicita a nacionalismus: Antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

HANZLOVÁ, R. (2019) *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků - květen 2019*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4966/f9/pm190626.pdf

HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.

KAUFMANN, J. (2010). *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství).

KEBABÁRNÝ. (2020). *Vše o kebabu*. Citováno 12. března 2020. Dostupné z: <https://kebabarny.cz/vse-o-kebabu/>

KORYTOVÁ-MAGSTADT, Š. (2010). *Kde domov můj?: Češi a Slováci v USA a jejich vazba k mateřské zemi, 1880-1920*. Praha: Národohospodářský Ústav Josefa Hlávky.

LEXICO. (2020). Citováno 13. března 2020. Dostupné z:

<https://www.lexico.com/en/definition/kebab>

MARKS, G. (2010). *Encyclopedia of Jewish Food*, New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.

MÖHRING, M.. (2011). *Döner Kebab and West German Consumer (Multi-)Cultures*. In *Hybrid Cultures – Nervous States. Britain and Germany in a*

(Post)Colonial World. Citováno 15. ledna 2020. Dostupné z:

<https://brill.com/view/book/edcoll/9789042032293/B9789042032293-s009.xml?language=en>

MURPHY, R. F. (2004) *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství).

NISANYAN, S. (2020). Citováno 13. března 2020. Dostupné z:

<http://www.nisanyansozluk.com/?k=kebab>

POSPĚCH, P. (2013). *Městský veřejný prostor : interpretativní přístup*.

Sociologický časopis, Praha: Sociologický ústav AV ČR.

SAID, E. W. (1979). *Orientalism*. Westminster: Vintage.

SOUKUP, M. (2009). *Základy kulturní antropologie*. Akademie veřejné správy.

SOUKUP, M. (2014). *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum.

STRAUSS, A. L. & CORBIN, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce.

SZALÓ, C. (2007). *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

ŠVAŘÍČEK, R. & ŠEĎOVÁ, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

TOPINKA, D. & JANKŮ, T. (2018). *Cizinci v Brně: vztahy, vazby a síť podpory*. Brno.

TOUŠEK, L., BUDILOVÁ, L. J., FATKOVÁ, G. a kol. (2015). *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

UNHCR. (2019) *Global Trends: Forced Displacement in 2018* [online]. Geneva, Switzerland: UNHCR, Citováno 13. března 2020. Dostupné z:

<https://www.unhcr.org/dach/wp-content/uploads/sites/27/2019/06/2019-06-07-Global-Trends-2018.pdf>

Prameny

První rozhovor, označen jako A, uskutečněn 12. 02. 2019

Druhý rozhovor, označen jako B, uskutečněn 04. 03. 2019

Třetí rozhovor, označen jako C, uskutečněn 09. 03. 2019

Čtvrtý rozhovor, označen jako D, uskutečněn 16. 04. 2019.

Pátý rozhovor, označen jako E, uskutečněn 16. 04. 2019

Šestý rozhovor, označen jako F, uskutečněn 25. 04. 2019